

„Săbăoani stă falnic, semeț după secole confuze”

„Răspunsurile, date la întrebările puse de mine, m-au convins că înțeleg conținutul și sensul cuvintelor, un lucru deosebit de lăudabil, dacă socotim că limba maternă a copiilor este cea maghiară.” (Extras dintr-un raport de inspecție școlară, încheiat la 6 iunie 1945, la Săbăoani)¹

Între localitățile moldovenești maghiare, așa-zise „ceangă-
iești de nord”, prezentând unele caracteristici dialectologice
asemenea acelor de prin Câmpia Transilvaniei, comuna
Săbăoani este cea mai veche, cea mai mare și cea mai des
citată. Ea dispune de cele mai bogate surse istorice, iar din
satele ceangăiești moldovene de aici provin cele mai multe
personalități de seamă. Printre acestea amintim pe primarul
Rab János ales în 1857 în adunarea ad-hoc însărcinată cu
înfăptuirea unirii Principatelor române, cel care, din cauza
apartenenței la religia catolică, nu putea fi ales ca deputat; mai
apoi, la finele secolului al XIX-lea, pe primarul *Rab Mihály*,
cel care era în corespondență cu savantul lingvist Rubinyi
Mózes, a ajuns și la expoziția milenară de la Budapesta, por-
tretul lui apărând și în revista budapestană *Vasárnapi Újság*;
îl amintim și pe primul poet popular moldovean de limba
maghiară: *Lakatos Demeter*; pe istoricul local *Erdős Szászka
Péter*; pe soții profesori distinși cu placheta comemorativă
Márton Áron: Perka Mihály și Perka Margit. Renumele satului
se datorează la fel și locuitorilor săi de rând, de etnie cean-
găiască care și-au păstrat limba maternă maghiară mai mult
de o jumătate de mileniu, cei care, într-o plângere adresată
superiorilor astfel și-au exprimat nemulțumirea din cauza
preoților de limbă și de inimă străină, plângându-se că faptele
lor: „îi indignează într-un mod nespus de mult nu numai pe
maghiari, dar pe fiecare om de omenie...”² S-au angajat de pe
atunci că, dacă nu vor primi preot cinstit, predicator în limba
maghiară, atunci: „mai degrabă așa procedăm că vom trece
la religia valahă”³ – adică la religia ortodoxă. Deși doleanțele
lor nici până în zilele noastre nu au fost îndeplinite, și-au
păstrat credința romano-catolică, e drept că majoritatea lor
și-a pierdut limba strămoșească. Astfel, această localitate cu o
populație numeroasă de religie romano-catolică, dispunând
de rădăcini adânci maghiare, a devenit un teren al confrun-
tării forțelor antagoniste ale binelui și ale răului. Nu cred că
exagerăm enunțând că, din toată Moldova, aici, la Săbăoani
s-a desfășurat atacul cel mai înverșunat al preoțimii catolice
angajate în slujba șovinismului român. Totodată, populația
maghiară aici s-a împotrivit în cea mai mare măsură năzuin-
țelor de românizare. Această stare în care populația comunei

Săbăoani își duce azi traiul fiind o consecință a luptei inegale
între două forțe antagonice: pe de o parte, o străduință de a
se menține, păstrătoare de sine, pe de altă parte: o intenție
de reavoință nimicitoare. Tot o consecință firească a acestei
stări conflictuale este și identitatea lor ambiguă: majoritatea
nu se consideră de naționalitate maghiară, dar nici de etnie
română – valahă, cum se exprimă ei – pentru că aceștia
sunt ortodocși. Majoritatea versurilor lui Lakatos Demeter
au fost scrise în limba maghiară, dar cu litere și ortografie
românească, pentru că autorul n-a avut posibilitatea să-și
facă studiile elementare la școli cu predare în limba maghiară.
Locuitorii își iau rămas bun de la consătenii lor decedați în
cadru slujbelor bisericești în limba română, dar în drum spre
cimitir rudele – în majoritatea cazurilor – își jelesc mortul
în limba maghiară.

La Săbăoani – pe zi ce trece – se împuținează semnele și
amintirile referitoare la apartenența maghiară a locuitorilor,
așa cum se subțiază și la copac crengile aflate la o distanță
mai mare de trunchiul lui. Și, viceversa, cum pătrundem mai
adânc sub scoarță, în inelele de copac ale timpului, întâlnim
semne mai multe, mai bogate ale unei vieți maghiare de odi-
nioară. Astfel, un indiciu în acest fel sunt toponimele de hotar
(se știe că numele răzoarelor sunt date totdeauna de primii
coloniști ai locului), după cum urmează: *Lököszfala, Ádám
kúttya, Balázok, Bonyha, Forrászok, Gödörajak, Határdomb,
Jakaszfala, Lótemető, Ludastó, Miszécke, Nyomás, Paphelje,
Rudak, Ugarok* și așa mai departe.⁴

Comuna Săbăoani se află spre nord-vest de orașul Roman,
la o distanță de aproximativ 10 km de acesta, teritoriul având
forma de litera V, flancat de râul Siret și afluentul său, Moldova.
Prima datare a localității e din 1453. Denumirea ei, potrivit
tradiției orale, a fost dată după numele primului locuitor, o
persoană purtând numele de *Szabó*, la care s-a adăugat: *falva*
'sat' (*Szabó* în limba maghiară însemnând: 'croitor'). Denu-
mirea românească este preluarea formei fonetice a primului
element din denumirea maghiară: *Szabó* > *Săbău* + sufixul *-ani*.
Poetul popular local, Lakatos Demeter (1911–1974), ducând
un trai anevoios, astfel a pus în versuri amintirea celui care,
pe baza tradiției orale, a dat numele satului:

„Numele lui Szabú János nu e consemnat în cronici,
Dar va afla fiecare maghiar, din aceste rânduri,
Nici împărat și nici rege – era maghiar dintr-o bucată,
Cum spun bătrânii și țăr'na se cutremura sub pași.

Era vătaf peste ceangăi pe-ale Moldovei dulce plaiuri,
Purtând cizme pintenate atât iarna, cât și vara,
Cu mustăți lungi, răsucite, îmbrăcat în haine albe,
Așa arăta vătaful ceangăilor, Szabú János.

Cinci sute de ani nu-i joacă, noi n-am uitat acest nume,
Ni s-a păstrat până astăzi și credința cea maghiară,
Săbăoani stă falnic, semeț după secole confuze,
Ici, în inima Moldovei, ca un fir frumos de floare.²⁵

Primii coloniști ar fi venit în secolul al XIV-lea de prin valea Someșului Mare sau din alte părți ale Câmpiei Transilvaniei. Chiar și modul de acordare a numelor toponimice reflectă o practică uzuală din sec. XIII–XIV. Un nou val de emigranți, nemulțumiți de domnia lui Báthori István, a sosit din Transilvania pe la finele sec. XV. În 1597 satul dispune deja de o biserică mare de piatră, purtând hramul Înălțării în Ceruri a Maicii Domnului, plebaniei și aparțineau încă cinci filiale. Pe baza tradiției orale, biserica era construită de Losonczy Margit, soția catolică a domnitorului Moldovei, Alexandru cel Bun, probabil la începutul secolului al XV-lea. În 1599 edificiul bisericii se afla deja într-o stare deplorabilă, cu acoperișul degradat total, de aceea domnitorul de atunci, Ieremia Movilă ordonă o reparație generală. În perioada respectivă satul nu dispunea de preot, plebanul din Roman venea din când în când să țină slujbe. Din anul 1636 avem date despre un preot săbăoan.

Locuitorii satului vecin, *Berendfalva* (*Berendești*) s-au mutat la Săbăoani probabil în decursul secolului al XVII-lea, locul bisericii lor de odinioară, ruinele unei foste biserici catolice, se află în porțiunea de hotar numită de localnici *Miszécke*. În izvoarele istorice sunt menționate două motive ale părăsirii fostului sat, *Berendești*: Prima se referă la un „acord” al domnitorului Mihai Racoviță care – fiind îndatorat la tătari – „în contul datoriei în 1717 a permis acestora să prade teritoriul între Siret și Carpați”, iar cei din *Berendești* s-au mutat din calea lor la Săbăoani.⁶ Pe baza celui alt motiv, satul a fost părăsit din cauza unei epidemii în secolul al XVIII-lea.⁷ Dacă ne gândim la faptul că după năvălirea armatelor prădătoare de obicei au urmat și molime devastatoare, putem presupune că locuitorii satului *Berendești* s-ar fi mutat atât din fața năvălirii tătarilor instigați de domnitor împotriva supușilor săi, cât și din fața molimei ce a urmat, din matca satului lor original aflat pe sub terasa Siretului la un loc mai îndepărtat, la 2–3 km de drumurile umblate, în teritoriul comunei Săbăoani de odinioară, acoperit și de păduri ocrotitoare.

Locul bisericii *Berendeștilor* de odinioară s-a păstrat viu timp de secole în amintirea populației de la Săbăoani, locul satului fiind marcat și de o cruce memorială. Ruinele templului

– denumit *Miszécke* – au fost dezvelite în a doua jumătate a anilor 1980, de către specialiștii muzeului din Roman, aceștia constatând că dimensiunile ei au fost următoarele: 18 m lungime și 7,5 m lățime. În cimitirul din preajma bisericii de altădată au fost deshumate 836 de morminte, printre ele și al unei persoane bisericești „de înalt rang”. Osemintele aflate în aceste morminte vechi au fost îngropate din nou în cadrul unei ceremonii bisericești la 15 noiembrie 1993. Arheologii români care s-au preocupat de această temă – cu un ajutor bisericesc de seamă – au constatat (nu se știe pe baza căror dovezi) că ruinele bisericii cât și relicvele din morminte dovedesc originea românească a ceangăilor.⁸ Acuma noi putem sta pe gânduri: cum vine asta că, pe când locuitorii Săbăoanilor din prezent sunt maghiari, morții lor din morminte au fost de etnie română.

Un hrisov eliberat la 12 mai 1606 ne dă de știre că domnitorul Ieremia Movilă a donat satul Săbăoani mănăstirii ortodoxe din Secu. La mijlocul secolului al XVII-lea localitatea era însemnată și des populată, potrivit unei surse din 1635 ea dispunea de 80 de case *locuite de maghiari*, iar biserica avea rang de plebanie. Nu poate fi exclus nici faptul că localitatea ar fi primit statut de oraș provincial. Episcopul Bandinus în 1646 a luat în evidență 300 de locuitori de religie romano-catolică, însă constată și situația tristă că poporul catolic al Săbăoanilor a rămas din nou fără preot. Numai în 1658 ajunge acolo preotul Bernardino Valentini. Nu rămâne mult timp în plebanie, deoarece săbăoanii peste puțin timp se plâng iarăși de lipsa de preot în scrisorile lor adresate Vaticanului. Deoarece din anul 1622 Moldova a fost declarată teritoriu misionar și îi revenea ca sarcină Sfântului Scaun să trimită acolo – însă nu prea trimitea – preoți misionari de etnie italiană sau poloneză. Chiar și când au fost trimiși din Roma asemenea preoți misionari, în cele mai multe cazuri nu prea au corespuns cerințelor. Giovanni Battista del Monti într-un raport adresat Romei amintește Săbăoanii printre cele cinci orașe cele mai populate din Moldova, ceea ce trebuie înțeles – probabil – că făceau parte dintre localitățile cu populație catolică. Totuși, populația era nemulțumită, exasperată chiar pentru că misionarii trimiși de Vatican „nu s-au comportat precum prevede Regulamentul, pentru că erau bețivi, afemeiați, umblau după femei cu care pâlăvrăgeau, ducând un trai urât și necinstit, nu putem pretinde din partea lor niciun rod pentru nicio mântuire sufletească.”⁹

Între timp și edificiul bisericii din Săbăoani s-a degradat destul de tare. Pe baza unei însemnări din 1661 biserica „stă să cadă”, în 1670 s-a notat că „e pe cale de a se prăbuși”. Populația suferă din ce în ce mai mult când din cauza lipsei de preot, când din cauza preoților străini „fără suflet și păcătoși”. În anii 1670 s-a năpustit o altă pacoste asupra satului: oștile invadatoare ale tătarilor. Casele au fost incendiate, locuitorii prinși și omorâți. Cei rămași în viață au fugit în Transilvania sau în Polonia. În anul 1682 satul este menționat ca o localitate distrusă și părăsită de populație, cu biserica în ruine și prădată de bunurile sale. În anii ce au urmat locuitorii rămași în viață

încetul cu încetul au început să revină în sat. Pe baza unui raport din 1692 dintre cei 600 de locuitori câți număra satul înainte de prăpăd, 45 s-au reîntors la vetrele lor. Au refăcut cât au putut biserica distrusă, dar nici în 1697 biserica nu dispunea de ustensilele necesare. Din următorii 4 decenii nu avem nicio însemnare despre soarta comunei. În 1738 însă are din nou rang de plebanie, iar în 1761 dispune de o biserică nouă, purtând hramul Sfântului Mihai, Arhanghelul și este „*una dintre bisericile cele mai renumite ale misiunii*”. Edificiul bisericii însă nu are clopotniță, clopotul fiind atârnat într-o campanilă separată. Satul, chiar și la finele secolului al XVIII-lea este încă în posesia mănăstirii Secu. Potrivit unei însemnări din 1780 „adunarea națională” a dezbătut o plângere înaintată la acest for de către săbăoani împotriva unor executori ai mănăstirii.

În 24 aprilie 1831 s-a desfășurat un eveniment tragic în Moldova, în care au avut un rol trist locuitorii din Săbăoani și din unele sate maghiare vecine. Acest eveniment arată în mod evident faptul că la începutul secolului al XIX-lea catolicii din preajma Romanului care, cu toate că și-au lepădat în mare măsură limba maghiară strămoșească, nu s-au considerat români, dar nici de către populația română nu au fost priviți, acceptați ca atare. Jerney János, cel care a umblat în Moldova cu 13 ani după derularea evenimentelor tragice, scrie că potrivit tratatului de pace încheiat după ce a luat sfârșit războiul ruso-turc pentru eliberarea Moldovei, acest ținut trebuia să formeze câte un regiment de cavalerie și de pedestrași. Mai ales locuitorii maghiari din Săbăoani și din Tămășeni se împotrivesc executării ordinului de înrolare. Potrivit unor zvonuri au pretins ca să li se arate ordinul emis de regele Ungariei și atunci se vor înrola bucuros în armată, în caz contrar însă nu se supun. „*Spre nenorocul lor nu aveau preot sau un conducător de încredere care să le explice adevărata stare a lucrurilor, au trăit în acea falsă credință că copiii lor urmează să fie înrolați în armata rusă*”.¹⁰ În cele din urmă a fost trimisă împotriva lor armata rusă, iar răscoala mulțimii înarmată cu lopeți, sape, furci a fost înăbușită în sânge la 14 aprilie 1831. Unele surse vorbesc de 96 de morți, altele de 300. Un lucru este însă sigur: dintre săbăoani au pierit 24 de persoane, iar Erdős Szászka Péter ne dă de știre că, dintre cei grav răniți, ulterior au mai decedat 8 persoane.¹¹ Cum constată Jerney, „*acest măcel până și azi este socotit par excellence revoluție maghiară*”.¹² Ulterior aceste evenimente tragice au primit următoarea explicație: cei însărcinați au uitat să aducă la cunoștința misiunii catolice organizarea armatelor, din această cauză credincioșii catolici erau convinși că legea înrolării nu-i privește și pe ei.

La începutul sec. al XIX-lea la Săbăoani se construiește o nouă biserică care la 29 sept. 1843 va fi sfințită cu hramul Sfântului Mihai. Din cauza bisericii și a preoțimii aparținătoare sârmanii săbăoani vor avea de suferit din nou. Așa s-a întâmplat, că încă de la începutul secolului XVIII locuitorii satului au înaintat o jalbă episcopului eparhiei Ardealului, Mártonfi József (1799–1815), solicitându-l „*ca în locul preotului italian,*

care îi obligă să se româniizeze, să trimită preot vorbitor de limba maghiară. Și cum s-a rezolvat? – întreabă Jerney János. *E ușor de ghicit. Sârmanii reclamau ai preotului de aceeași limbă cu ei au fost găsiți vinovați în comiterea contravenției de ultraj adus împotriva autorităților, însă forurile care au executat pedeapsa nu erau cele juridice oficiale, ci înșiși preoții italieni. Și a intrat în acțiune bancheta de supliciu, butucul infamiei, bâta, biciul. Câțiva au fost băgați în beci. Asemenea mijloace de supliciu, de batjocură degradatoare au fost utilizate împotriva cuvântului și a cântecului maghiar!*”¹³ Împotriva ultimei eparhii maghiare a diecezei Siret a pornit atacul coordonat al preoțimii. Începând cu Paștele din anul 1845 a fost exclusă cu desăvârșire limba maghiară din biserica Săbăoani. Petrás Incze János relatează astfel evenimentul trist și infam: „*la început a fost obligatorie numai din două în două duminici slujba în limba română, în zilele de azi însă, începând cu Paștele din anul trecut, a devenit lege, ca în biserică nicio slujbă, niciun serviciu bisericesc să nu fie celebrat în limba maghiară pentru popor: astfel, cântecele noastre străvechi sunt cântate deformate, în limba valah*.”¹⁴ Nu cu mult timp mai târziu, în 1845 însă satul primește un preot maghiar, în persoana paterului minorit, Ferencz Bálint, astfel, limba maghiară – în mod provizoriu – va fi reabilitată în drepturi. Pe atunci săbăoanii încă dispuneau de o conștiință de identitate maghiară puternică, deoarece satul – precum a menționat Kovács Ferenc, cel care a trecut pe acolo în 1868 „*ține cu atâta tărie la limba strămoșească maghiară, încât rezistă cu succes, ani de-a rândul procesului continuu și organizat de românizare (...)* Toate crucile din jurul bisericii poartă înscripții maghiare. De mult slujesc însă aici preoți italieni, iar spiritul maghiar ce a mai rămas se datorează cantorilor.”¹⁵

Pe la finele anilor 1850 – cu cât se apropia timpul cuceririi independenței Moldovei – și viața politică de aici cunoaște o efervescentă, la care au voit să participe și săbăoanii. Ar fi vrut să participe. Regimul însă nu pierdea nicio posibilitate ca să le arunce în față starea lor diferită față de majoritate, de „outsider”, pe de altă parte ducea o politică permanentă de deznaționalizare. La 2 august 1857, 46 delegați a 23 de sate au ales între deputații Adunării Naționale ai Unirii și pe primarul din Săbăoani, Rab János. Însă prefectul județului și episcopul ortodox s-au împotrivit acestei candidaturi, deoarece Rab János nu era de religie ortodoxă, deci: „nu era român”. Prin urmare putem constata că – deși România încă nu era constituită – cetățenii de etnie maghiară sunt excluși din viața publică, sunt degradați ca cetățeni de rangul al doilea sau nu știu al câtelea. Săbăoanul Rab János n-a putut fi ales ca deputat.¹⁶ O variantă „folclorizată” a acestui eveniment, având multiple învățăminte, astfel este prezentată de Erdős Szászka Péter: „*De când a fost la voi revoluția,*¹⁷ *Kogălniceanu*¹⁸ *și aici a vrut să asigure un loc poporului. Boierii s-au adunat la Târgul Iașilor*¹⁹ *să țină Divan. Românii au spus: pentru catolici nu asigurăm loc, din cauza că ei nu sunt români adevărați. Kogălniceanu se ridică: de ce să nu le dăm? Și ei s-au bătut în război, au străjuit locurile, s-au născut aici, alături de noi au mers în bine și în rău. Să nu facem diferențiere, care dintre*

noi sunt români sau maghiari. A luat partea maghiarilor. A și primit ce a meritat. În Divan era un deputat și din Săbăoani, Rab János pe nume. Acesta așa grăia: uite, boierule! În război noi suntem în față, în muncă, în clacă²⁰ la fel. Și acum noi să nu avem drepturi? Dacă nu avem drepturi la pământ, să nu-i duceți pe copii în armată, să nu mai cereți bani²¹, să nu ne porunciți la clacă, lăsați-ne în pace! Cei mari atunci au căzut pe gânduri. Că avea dreptate.”

Dar nu s-a văzut niciun folos al acestei dreptăți.

În Moldova abolirea iobăgiei a avut loc în 1864. Foștii iobagi au fost împrăștiți în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Pentru relatarea acestui eveniment „să-i dăm cuvântul” iarăși lui Erdős Szászka Péter: „ne-au dat și nouă, ca la ceilalți.²² Gospodarii, care aveau doi boi, au primit două ha de pământ, cei cu patru boi au primit patru ha. Gospodari cu mai mulți boi nu erau în comună. (...) Celor care n-aveau niciun bou, numai cele două mâini, li s-a dat un ha și jumătate.” Cu ocazia împărțirii pământurilor s-a aflat, cât de puțin pământ agricol există în hotar. După ce s-a scurs vremea de o generație, săbăoanii nici nu au încăput unul pe lângă celălalt. A început exodul. Din sat s-a desprins câte-un „roi”. La sfârșitul secolului al XIX-lea locuitorii plecați de aici au înființat satul Ploscuțeni (lângă Adjud), satul Bălăușești (aflat între Roman și Bacău) sau localitatea vecină Satul Nou (azi purtând numele de Traian). În primele decenii ale secolului al XX-lea locuitorii proveniți din Săbăoani au contribuit la fondarea unor sate noi din jurul Iașilor.

În dauna activității nefaste a preoților italieni angajați în slujba naționaliștilor români, potrivit schematismului din anul 1851, limbile uzuale din Săbăoani sunt: *limba maghiară, limba română și limba germană*. Schematismul din 1875 la limbile înșirate mai adaugă și *limba poloneză*.²³ Pe baza datelor Marelui Dicționar Geografic Român din anul 1890 (conținând date deosebit de „oneste”), cei 2462 de locuitori ai satului sunt „în majoritate unguri”. Apoi, pe la finele secolului al XIX-lea populației „în majoritate maghiară” a Săbăoanilor i s-a dat prilejul încă odată (poate nu pentru ultima oară) să aibă un preot onest, un părinte adevărat al populației maghiare, în persoana paterului *Gaitean Liverotti*, cel care a îngrijit sufletele săbăoanilor în perioada 1880–1902, deci timp de 22 de ani. Spre bătrânețe și-a însușit limba maternă a enoriașilor săi, s-a abonat la reviste din Ungaria, a ținut slujbe, a predicat în limba maghiară. În timpul preoției lui, între 1894–1902 a fost construită biserica din Săbăoani de azi. Din 1905 până în 1919 preotul din Săbăoani a fost antimaghiarul și prefăcutul Kárpáti Grácián, cel care prin comportamentul lui ipocrit l-a derutat pe Rubinyi Mózes și pe Barabás Endre, cel din urmă făcând o vizită în parohia de la Săbăoani la începutul anilor 1900. Preotul fățarnic săbăoan s-a plâns cu lacrimi în ochi că numai și numai din cauza interdicției episcopului se desfășoară la Săbăoani slujbele în limba română.²⁴ Precum s-a adevărat, acest preot care din greco-catolic s-a convertit în preot franciscan (numele său original: Săsăreanu) „era un misionar al catolicismului românesc în ofensivă” și „a avut ca

obiectiv de viață să ofilească floarea culturii populare maghiare din Săbăoani” (o caracterizare succintă a lui Domokos Pál Péter).²⁵ Probabil are și el o contribuție că la începutul secolului XX a pierit din Săbăoani datina populară străveche de ovaționare a Anului Nou prin „hejgetés”. Cu textele în limba maghiară ale acestei datini etnografii se mai întâlneau la începutul anilor 1900.²⁶

Biserica care deservește și azi populația a fost construită între 1896–1902 în centrul satului, în mijlocul cimitirului vechi și poartă hramul (ca și predecesoarea ei) Sfântului Mihai Arhanghelul. Pentru cauze de statică fundația trebuia săpată mai adânc decât fundul mormintelor. Subasamentul este din piatră cioplită, pereții din cărămidă arsă, iar edificiul acoperit cu tablă zincată. Lungimea interioară este de 53,7 m, lățimea 22,7 m și are o suprafață de 1102 mp. Altarul principal este confecționat din marmură albă și colorată. Printre valorile sale de cult și artistice se numără grupul de statui din patru figuri (Inima lui Iisus și cei patru îngeri, rugându-se), opera sculptorului italian Ferdinand Stuflese. Orga confecționată de Gebuldere Driger este de aceeași vârstă cu biserica, dispune de două rânduri de clape și 26 de registre. Din cele patru clopote ale bisericii cel mai mare cântărește 600 kg și este adus din Italia. Exteriorul bisericii a fost renovat în 1923, interiorul în perioada dintre 1959–1963 și în 1979.²⁷

În 1923 noviciatul ordinului franciscan a fost mutat din Hălăușești la Săbăoani în edificiul mănăstirii care a fost extinsă în 1925. După 1919 preotul din Săbăoani a devenit Anton Bisoc timp de 30 de ani, un reverend care nu știa o iotă în limba maghiară. Un rezultat al activității sale de românizare poate fi socotit și faptul următor: cu ocazia recensământului din 1930 în Săbăoani, cu o populație romano-catolică de 97% – chiar și în prezent o treime din ei înțeleg limba maghiară – numai trei persoane s-au identificat (au avut curajul să se identifice) *cu limba maternă maghiară*. E drept, nici în 2002 nu erau mai mulți.²⁸ Cu toate că în 1896, potrivit unui raport al inspectoratului școlar, elevii școlii din Săbăoani erau în mare dificultate pentru că trebuiau să învețe într-o limbă străină. Inspectorii în prima jumătate a sec. al XX-lea constată an de an că din această cauză suferă nu numai elevii, dar și pedagogii lor. Elevii „sunt catolici maghiari și nu cunosc limba română”: această constatare este un leit-motiv al rapoartelor școlare. Chiar și din 1937 citim următoarele: „Copiii acasă vorbesc exclusiv în limba lor maternă, ceea ce îngreunează învățarea limbii române.”²⁹ Mai în urmă folosirea limbii maghiare s-a restrâns numai în cadrul familiei. Cu toate acestea, în 1951, când a devenit posibil, la Săbăoani 662 de copii au învățat *limba maghiară ca disciplină școlară*.³⁰

După cel de-al II-lea război mondial populația Săbăoanilor a crescut vertiginos, iar în zilele de azi sunt în jur de 10 000 suflete. Dispun de o arie restrânsă a pământurilor – în medie o familie are în proprietate un ha de pământ agricol. Colac peste pupăză: au fost constrânși să cultive pământurile în comun, în gospodărie agricolă colectivă. În anii 1980 zilnic

mai mult de 1000 de oameni activi (în mare parte capi de familie) făceau navetă, mai cu seamă în uzinele din Roman. După 1990, când din cauza colapsului economic fostele uzine socialiste și-au încheiat porțile și au fost deschise granițele țării, oamenii activi ai comunei s-au angajat în muncă în Izrael, Italia, Spania, Ungaria, Transilvania sau altundeva în străinătate. După cumpăna de mileniu, din cauza expansiunii demografice, și la Săbăoani au fost construite și sfințite noi biserici.

Datele demografice a satului Săbăoani

An	Nr. suflete	An	Nr. suflete
1636	80 (case)	1807	3448
1641	195	1814	3270
1643	243	1838	1600
1646	300	1842	1540
1661	287	1851	2000
1670	200	1857	1601
1682	(câteva familii)	1858	2025
1664	--	1890	2462
1692	45	1920	3491
1696	124	1930	4448 ³¹
1761	1359	1996	9879 ³²
1770	670	2009	9248 ³³

Istoria culturii în satul Săbăoani din ultimele decenii nu poate fi separată de numele și activitatea renumitului poet popular, Lakatos Demeter. Se cuvine să-i amintim opera, cu atât mai bine, deoarece una dintre temele cele mai frecvente ale poeziilor sale este evocarea frumuseții satului natal, a naturii pitorești, a fetelor frumoase de aici. Lakatos Demeter a confirmat cu opera sa poetică că dialectul moldovean al limbii maghiare hilit și batjocorit de secretarii de partid, preoți, securiști și alți „lingviști” de teapa lor este adecvat pentru exprimarea celor mai fine simțăminte și gânduri. În cele din urmă cităm – în traducere – câteva strofe din poezia intitulată *Szabófalva* (Săbăoani):

*Depart-e-n pământ ceangău, între Moldova și Siret
Răbdător își duce traiul uitat de lume-un sat orfan,
Mereu să înduri atâta pentru limba ta maternă!
Dar cu voia Domnului noi am rămas ce am fost: maghiari.*

*Săbăoanii, satul nostru dulce este sat străvechi,
Tații noștri și ai lor tați zac ici la noi pe sub pământ,
Cu ale lor oseminte fac ca glia să rodească,
Unde curge lin Siretul, vântul primăverii-i blând.*

*Până când lumea e lume, secolele până zboară,
Limba noastră n-o s-o fure, n-o s-o nege nimenea,
Cei născuți maghiari să fie falnici de această limbă,
Pentru niciun bun pe lume să nu renunțe la ea.*

*Viața e vitregă astăzi și-n trecut așa a fost,
Maghiarul maghiar să fie și nu unul viu-mort,
Dacă stai la Săbăoanii, într-asta nu-i nicio hibă,
Important e să nu lepezi această frumoasă limbă.*³⁴

Traducere: Bartha György

Lectură: Ion Nete

1. Trunki Péter – Bodó Csanád: *A tanfelügyelő jelenti. Román állami iskolázás a moldvai magyar falvakban*. Kriterion, Kolozsvár, 2017. 129.
2. Domokos Pál Péter: „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Szent István Társulat, Budapest, 1979. 77.
3. Idem 78.
4. Halász Péter: Szabófalva helynevei. In *Magyar Névtani Dolgozatok 1*. 43. ELTE, Budapest, 1997.
5. Lakatos Demeter: *Csángú országba I*. Szerk.: Libisch Győző. Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, Budapest, 2003. 44.
6. Istoc, Anton: Parohia romano-catolică Săbăoani. In *Lumina Creștinului*, 1992. 5.
7. Dumea, Emil: Săbăoani. In *Lumina Creștinului*, 1992. 12.
8. Săbăoani. *Pași în cunoașterea adevărului* [Szabófalva. Lépések az igazság felé] Almanahul Presa Bună, Iași, 1993. 68.
9. Domokos: o. c.: 77.
10. Jerney János *Keleti utazása a magyarok őshazája kinyomozása végett 1844*. Pest, 1851. 109.
11. Erdős Szászka Péter: Emlékezés az 1831-es parasztfelkelésben elesett szabófalviakra. In *Korunk*, 1982. 222–224.
12. Jerney: o. c. 109.
13. Jerney: o. c. 110.
14. Comunică Domokos Pál Péter: o. c. 1979. 96.
15. *Kovács Ferenc Úti naplója*. Marosvásárhely, 1870. 96.
16. Demény Lajos: A csángók az egyesülés korában. In *Hét*, 1982. május 7. 8.
17. Se referă la revoluția maghiară din 1848–49.
18. Mihai Kogălniceanu, politician român, marcantă personalitate a unirii Moldovei cu Țara Românească.
19. La Iași.
20. Robot
21. Impozit
22. La români
23. Domokos Pál Péter: *Moldvai magyarság*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2001. 110.
24. Barabás Endre: Etelközi levelek. In Harangozó Imre (szerk.): „*Ott hül élték vala a magyarok...*” Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkigyós, 2000. 35.
25. Domokos Pál Péter: o. c. 2001. 217.
26. Wichmanné Hermann Júlia: A moldvai csángók szokásaiból. In *Ethnographia*, 1907. 287–294.
27. Pe baza unei inscripții în limba română aflată în interiorul bisericii.
28. Tánzos Vilmos: A moldvai csángók magyar nyelvvismerete 2008–2010-ben. In *Moldvai Magyarság*, 2011. 12. 15.
29. Trunki–Bodó: o. c. 79–129.
30. Vincze Gábor: Csángósors a II. világháború után. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors*. Budapest, 1999. 232.
31. Din acest total 4374 persoane sunt de religie romano-catolică și – pe baza recensământului oficial – 3 pers. având limba maternă maghiară și 2 pers. sunt de naționalitate maghiară.
32. Defalcare după religie: romano-catolică: 9180 (99,3 %) – Tánzos: o. c.
33. Din care: romano-catolici: 9180 (99,3%), vorbesc limba maghiară: 23%, înțeleg limba maghiară: 32% – Tánzos: o. c.
34. Lakatos Demeter: o. c. 118–119.